

НЕОБХІДНІСТЬ ТА СУТНІСТЬ ОЦІНКИ ВАРТОСТІ БАНКУ

Исследуются факторы, обуславливающие необходимость оценки стоимости банка, и делается вывод, что внутренняя природа рыночной оценки стоимости связана с процессом ее движения и создает внутренний потенциал генерирования дохода или прибыли с учетом факторов времени и риска, а также находит свое отображение в общественном признании банка как особого товара определенной цены.

The author studies the factors stipulating the necessity of assessment of the value of a bank and concludes that the inner nature of the market assessment of the value is connected with process of its motion developing the inner potential for generating revenues and benefits with taking time and adventure risks into account this to find reflection in the public perception of a bank as a special vendible of the certain cost.

Ключові слова: оцінка, вартість, ціна, капіталізація, оптимальна частка, ринкова вартість.

Більшість учених та економістів, наприклад А. Демодаран, Ч. Дж. Вульфел, Т. Коупленд, Т. Коллер, Дж. Муран, А. Раппопорт, П. Роуз, В. М. Рутгайзер, А. Е. Будицкий, А. Е. Ивантер, Г. Н. Щербакова, Н. П. Шульга, пов'язують необхідність оцінки вартості банків з їх реалізацією.

Водночас, як показує практика, оцінка вартості банків необхідна не тільки для їх продажу, а й для прийняття обґрунтованого рішення щодо вибору напрямку підвищення їх капіталізації, покращення координації дій між різними підрозділами банківської системи, визначення місця банку на ринку банківських послуг, розробки рекомендацій щодо визначення оптимальної частки вартості зарубіжних банків у структурі вартості українських банків, що необхідно для підтриманням Україною суверенітету у сфері грошово-кредитної політики та для інших цілей ефективного функціонування банків.

Метою статті є визначення основних факторів, які обумовлюють необхідність оцінки вартості банку, та розкриття її сутності в ринкових умовах функціонування.

Справді, оцінка ринкової вартості банку дозволяє продавцеві і покупцеві укласти угоду про ціну, орієнтуючись на обґрунтовану вартість об'єкта. Так, Коупленд Т. [1, с. 476] зазначає, що фінансові інститути охопила хвиля широкомасштабної реструктуриза-

ції, яка почалася ще в 1988 р., коли Bank of New York успішно провів вороже поглинання Irving Trust. При цьому вартісна оцінка служила менеджерам дуже важливим інструментом аналізу і проведення такого роду реструктуризацій.

В Україні досить інтенсивно відбуваються процеси купівлі-продажу банків, тому питання оцінки вартості банків набуває особливої актуальності.

Так, у жовтні 2005 р. Raiffeisen international Bank-Holding (Австрія) придбав 93,50 % акцій банку «Аваль» на суму 1,028 млрд дол., у грудні BNP Paribas Італія придбав 51,0 % акцій УкрСиббанку на суму 0,35 млрд дол. У січні 2006 р. Ощадбанк Росії придбав 100 % акцій НРБ на суму 0,1 млрд дол. У цей самий період Зовнішторгбанк Росії придбав 98 % акцій банку «Мрія» на суму 0,07 млрд дол. У червні 2007 р. Unicredit (Італія) придбав 95,0 % акцій Укрсоцбанку на суму 2,211 млрд дол.; тоді ж Swedbank (Швеція) придбав 100,0 % акцій ТАС-Комерцбанку на суму 0,735 млрд дол. У вересні цього року Commerzbank (Німеччина) придбав 60,0 % + 1 акція Форумбанку на суму 0,6 млрд дол. У лютому 2008 р. відбувається купівля банком Intesa SanPaolo 100,0 % акцій Правекс-Банку на суму 0,75 млрд дол.

При цьому частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків за вказаний період зросла з 13,3 % до 27,6 %, або на 14,3 пункта. Тобто нині кожен п'ятий банк — з іноземним капіталом, кожен 11-й — зі 100-відсотковим іноземним капіталом. Слід зазначити також, що українські банки стали власниками вже шести іноземних дочірніх банків у п'яти країнах світу. Тобто відбувається інтеграція України у міжнародний фінансовий простір та загострення конкуренції на ринку банківських послуг, що призводить до активізації процесів зміни власності на банки. У зв'язку з цим постає проблема об'єктивної оцінки вартості банків, що є ключовим при зміні права власності.

Слід зазначити, що оцінка вартості банку необхідна також для підтримання Україною суверенітету у сфері грошово-кредитної політики. В. М. Гесць [2] зазначає, що присутність банків з іноземним капіталом у банківській системі України відповідає інтересам розвитку національної фінансової системи, сприяє залученню іноземних інвесторів, вітчизняні банки отримують більше стимулів для виходу на міжнародні фондові ринки, зростає ефективність трансмісійного механізму грошово-кредитної політики, а процентні ставки за кредити знижуються та розширюється ресурсна база країни. Водночас швидке зростання частки іноземного капіталу може призвести до втрати суверенітету у сфері

грошово-кредитної політики, можливого посилення нестабільності, несподіваних коливань ліквідності банків, імовірного впливу фінансових ресурсів. Тому сьогодні одним з найважливіших завдань є розробка практичних рекомендацій щодо визначення оптимальної частки вартості зарубіжних банків у структурі вартості українських банків, яка б, з одного боку, створювала здорове конкурентне середовище для вітчизняних банків і сприяла інтеграції національної фінансово-банківської системи у світовий фінансовий простір, а з другого — не завдавала удару стабілізації та розвитку українських банків.

Частка іноземного капіталу у статутному капіталі — це один з основних показників для оцінки ступеня впливу іноземців: він свідчить про можливість їх впливу на стратегічні рішення. Тому, на наш погляд, порівняльна оцінка вартості іноземних банків та вартості українських банків з іноземним капіталом у структурі вартості українських банків дасть більш реальну картину впливу іноземних банків на розвиток вітчизняної економіки, що також обумовлює необхідність оцінки вартості банків.

Величина вартості кожного банку дає можливість його власникам визначити місце банку в банківській системі України і допомагає прийняти правильні інвестиційні рішення. Так, Т. Коупленд, Т. Коллер і Дж. Мурин вважають, що оцінка вартості компаній необхідна для прийняття більш розумних господарських рішень [1, с. 11]. А. Г. Грязнова [3, с. 16] доводить, що «...знание величины рыночной стоимости дает возможность собственнику объекта усовершенствовать процесс производства, разработать комплекс мероприятий, направленных на увеличение рыночной стоимости бизнеса. Периодически проводимая оценка стоимости позволяет повысить эффективность управления и, следовательно, избежать банкротства и разорения».

Більшість дослідників до оцінки вартості банку в ринкових умовах господарювання підходять із суто технічного боку визначення її величини, не розкриваючи її внутрішньої природи. Так, А. Дамодаран [4, с. 769] вважає, що коли оцінюється фірма, яка не надає фінансових послуг, то оцінюються її активи, а не просто цінність її власного капіталу. Тобто в даному разі із загальної вартості не виділяються ті частини, які відповідають власному капіталу фірми і запозиченому. Інша річ — фірма, що надає фінансові послуги, у т. ч. банк. Тут позичковий капітал, тобто борг, набуває дещо іншого значення. Особливе значення боргу А. Дамодаран бачить у тому, що він для банку є те саме, що сталь для компанії «General Motors», тобто дещо, що перетворюється в інші

фінансові продукти, які потім можна продати за вищою ціною й одержати прибуток. Але не зрозуміло чому А. Дамодаран вважає, що у фірмах, які надають фінансові послуги, капітал визначається більш вузько і включає тільки власний капітал. Аналіз викладеного свідчить про те, що А. Дамодаран без усяких застережень і доведень оцінку вартості банку звів до оцінки його власного капіталу, ігноруючи залучений та позичковий капітал, які беруть участь у формуванні прибутку кредитної організації, що, на наш погляд, не зовсім правильно.

Т. Коупленд, Т. Коллер та Дж. Мурин вважають, що «...оценка стоимости банков сложна по определению. Установить качество ссудного портфеля, оценить величину текущей бухгалтерской прибыли, возникающей благодаря несовпадению процентных ставок (т. е. разрыву между долгосрочными процентами по выданным ссудам и краткосрочными процентами, выплачиваемыми по депозитам), выяснить какие именно подразделения (бизнес-единицы) банка играют ключевую роль в его прибыльности, — все это чрезвычайно трудные задачи для стороннего аналитика» [1, с. 477]. З наведеного ми бачимо знову кількісний підхід до визначення вартості банку. Крім того, не зрозуміло, який вид вартості визначається. Як відомо, вид вартості, що визначається, багато в чому обумовлюється метою оцінки. Так, наприклад, інвесторів необхідно визначити інвестиційну вартість або можливість вартості приносити додаткову вартість — для цілей оподаткування може знадобитися розрахунок нормативної вартості, для цілей страхування — повної відбудовної вартості.

Найбільш слушно, на нашу думку, до визначення вартості об'єкта підходить А. Г. Грязнова, яка стверджує: «В условиях рыночной экономики и продавец, и покупатель, совершая сделки на “свой страх и риск”, хотели бы знать заранее о возможном результате, о цене продаж интересующего их объекта. Однако рыночная цена становится известной только в итоге состоявшейся сделки. И ни одному, даже выдающемуся, уму за всю историю человечества, от времени Аристотеля до наших дней, не удалось найти способ определения точной величины рыночной цены.

Вместе с тем в основе рыночной цены сделки, выступающей результатом согласования цены продавца и цены покупателя, лежит внутренняя величина — стоимость, которая, будучи количественно определенной в условиях конкретного рынка, представляет собой рыночную стоимость» [3].

Таку позицію обстоював також і К. Маркс. Досліджуючи товар, він зробив висновок про те, що *стоимость* (меновая стоимость) «...есть свойство вещей, богатство» (потребительная стоимость), «...есть свойство человека... В этом смысле стоимость необходимо предполагает обмен, богатство же — нет...» [5, с. 93].

Особливість споживчої вартості кредитної організації виявляється не у здатності виробляти товарно-матеріальні цінності, а в можливості надання фінансових послуг. Своєрідність споживчої вартості фінансових послуг проявляється не в властивостях речей, а в корисному ефекті конкретної праці банківського службовця. Послуги комерційних банків щодо проведення розрахункових операцій, кредитування, придбання і розміщення на ринку цінних паперів та інші операції мають споживчу вартість. Тому продаж банківських послуг є об'єктом купівлі-продажу, коли вони набувають форму товару. Споживчу вартість, як справедливо зазначає А. Г. Грязнова [3, с. 533], має також персонал банку, тому що результати його праці пов'язані з ефективністю роботи кредитної організації. Придбання банку разом з висококваліфікованими кадрами збільшує потенціал банку щодо надання послуг та підвищення їх якості. Високий рівень кваліфікації кадрів може стати фактором зростання вартості банку, що пов'язано з тим, що активи і зобов'язання кредитної організації формуються на основі рішень його персоналу. Певну цінність споживчих властивостей для покупця має придбання певної частки банківських послуг на ринку, бо він одержить додаткову ресурсну базу без витрат на маркетинг, оренду приміщень, наймання персоналу та ін. Водночас не слід забувати про нематеріальні активи, такі як репутація, наявність ліцензій, наявність стійких зв'язків з клієнтами тощо. Усі інші види оцінки не враховують вартість нематеріальних активів, які впливають на загальну вартість банку.

Під час продажу банку продавці намагатимуться одержання максимально можливої виручки від реалізації, а покупці прагнутимуть заплатити мінімум, тобто між продавцями та покупцями теж виникнуть певні економічні відносини, пов'язані з визнанням вартості банку. Продавці можуть установити собі розмір прибутку виходячи із середньої норми прибутку, яка склалась у цій галузі діяльності, або в цілому по народному господарству. Покупці ж оцінюватимуть витрати, які їм необхідно буде понести, якщо вони самостійно візьмуться за створення банку, але при цьому буде втрачено час і втрачена певна вигода. Тому продавець і покупець будуть реально оцінювати ва-

ртість банку, і цьому процесу сприятиме торг, де продавець і покупець визнають ціну реалізації, тобто оцінка вартості банку дістане суспільне визнання. «Как товар продукт должен в процессе обращения посредством продажи реализовать свою стоимость, принять свой превращенный вид, вид денег» [6, с. 374]. Тому байдуже, купується товар для споживання або капіталістом як засоби виробництва, як складова частина капіталу. В акті обороту товарний капітал функціонує лише як товар, не як капітал. Водночас особливістю реалізації вартості банку є здатність приносити додаткову вартість, тому він реалізується як товарний капітал. Товарний капітал, на відміну від простого товару, відрізняється: «1) потому что он уже чреват прибавочной стоимостью, следовательно, реализация его стоимости есть в то же время и реализация прибавочной стоимости; но это ничего не изменяет в том факте, что он существует просто как товар, как продукт определенной цены; 2) потому что эта функция его как товара есть момент процесса воспроизводства его как капитала, и поэтому его движение как товара является лишь частичным движением в совершаемом им процессе, в то же время является его движением как капитала; но оно становится таковым не вследствие самого акта продажи, а только вследствие связи, существующей между этим актом и всем движением этой определенной суммы стоимости как капитала» [6, с. 376]. Рух вартості як капіталу, беззаперечно, може здійснюватись тільки тоді, коли він дістає суспільне визнання. Звідси ми можемо зробити висновок про те, що реальна поточна оцінка вартості банку буде одержана тоді, коли банк набуде форму товару і буде реалізований за ринковою ціною в грошовій формі, бо одна із функцій грошей — слугувати формою вияву товарної вартості «или материалом, в котором величины товарных стоимостей находят себе общественное выражение» [5, с. 99]. Отже, оцінка вартості банку є суспільним визнанням певних затрат людської праці, необхідної для створення і функціонування банку, і при реалізації знаходить своє відображення в певній сумі грошових коштів.

Узагальнюючи сказане, можна зробити висновок про те, що ринкова оцінка вартості банку є економічною категорією, яка пов'язана із системою економічних відносин, що виникають у процесі руху вартості, де створюється внутрішній потенціал банку відносно можливості генерування прибутку з урахуванням факторів часу і ризику і відображається в суспільному визнанні особливого товару певної ціни.

Література

1. Коупленд Т., Коллер Т., Мурин Дж. Стоимость компаний: оценка и управление: 3-е изд., перераб. и доп. / Пер. с англ. — М.: Олімп-Бізнес, 2007. — 576 с.
2. Оцінка впливу іноземного капіталу на функціонування банківської системи. // Вісник Національного банку України. — 2007. — № 1. — С. 24.
3. Оценка бизнеса: Учебник / Под ред. А. Г. Грязновой, М. А. Федотовой. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Финансы и статистика, 2007. — 736 с.
4. Дамодаран А. Инвестиционная оценка. Инструменты и методы оценки любых активов. — 2-е изд. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. — С. 795.
5. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. — Т. 1. — Кн. 1. Процесс производства капитала. — М.: Политиздат, 1983. — VI, 905 с.
6. Маркс К. Критика политической экономии. — Т. 3. — Кн. 3. Процесс капиталистического производства, взятый в целом. — Ч. 1 / Издан под ред. Ф. Энгельса. — М.: Политиздат, 1985. — IV, 508 с.

Стаття надійшла до редакції 30.01.09.